

Mindenért megharcolt

Péterffy Gyula emlékére

Szindarabcímeket és drámai hősök nevét tartalmazó jegyzéket nézegetek, tanulmányozgatok, a tragikusan korán elhunyt Péterffy Gyula szerepeinek lajstromát. A döbbenet, mely a hír hallatára sokunkat hatalmába kerített, a kényszer, hogy újra meg újra meggyőződjunk a hihetetlennek tűnő tény valóságáról, megfordíthatatlanságáról, a kétségbeesés és tehetetlenség, mely akkor is, a búcsúszertartás és érzéseinken eluralkodott — lassan csillapul, a felindulás helyét a mérlegelés veszi át.

Hatvannál is több drámai hős nevét tartalmazza a jegyzék, tizennyolc év kisebb-nagyobb szerepeit. Súlyosakít, sorscsapásokkal terheseket és könnyedeket, pehelyként lebegőket vagy vitriolosan marókat. Mindjárt az elején, a főiskola elvégzését követő első és második évben az *Ármány és szerelem* egyik főszerepét, a Wurmot Zöld Gyuri követi Sütő Tékózló *szerelem* című vidám játékában, hogy azután a sima modorú, ravasz D'Estivet ügyész következze Bernard Shaw *Szent Johannájában*, majd ismét egy derűsebb színpot: ifjú Biki a *Szerelemben*. Mit jelentsen a dráma két válfajának ritmikus változása, mely, ha nem is ilyen matematikai pontossággal, a későbbiek során is mindegyre felfedezhető? Azt-e, hogy már ekkor, a kezdet kezdetén olyan kialakult, kiforrott művésszel van dolgunk, aki egyforma könnyedséggel testesít meg végtelenen különböző drámai figurákat, vagy pedig azt, hogy egyelőre főképp a rendezők kísérleteznek vele, próbálgatják képességeit, lehetőségeit, tehetségének jellegét és horderejét? A búcsú pillanatában inkább az első feltételezés felé hajlottunk, most a második tűnik megalapozottabbnak.

Ha ugyanis a lajstrom objektív, precíz, de szűkszavú jelzéseit próbáljuk személyes emlékekkel is kiegészíteni, ha felidézünk imponzans termetét, kissé szabálytalan, markáns, férfias arcvonásait, átható, már-már belénk fűrődő tekintetét, orgonabúgású és kissé fanyar árnyalatú hangját, intellektuális alkatát, azt kell mondanunk: adottságai úgyszólván predestinálták a fölényes, szkeptikus vagy cinikus figurák meglevenítésére, az intrikus-szerepekre. Wurm legjellegzetesebb vonásainak érvényesülését tette lehetővé, és — erre is fel kellett figyelünk — ezek a vonások nem a romantikus végtelenség irányába mutattak, hanem a bonyolultabb jellemformálás, az újszerűbb kifejezőeszközök keresése felé. Logikusan következett hát a másik végtet, a fordított lehetőség kipróbálása, és következtek a kettő különböző kombinációi, változatai.

A *Mandragóra* minden hájjal megkent, fölényes, okos Liguriója, majd *Az ember tragédiájának* Lucifere, amelyet a hatvanas évek közepétől Kovács Györgygyel „duplán” játszott, az első lehetőség felülkerekedését, megszilárdulását jelentette, egyben a társulatban belül kivívott művészi rangját is jelezte. Azt ugyanis, hogy ilyen paradés szerepet, amelyenél színész nem sokszor találkozhat az életben, valamirevaló társulatban nem bíznak akárkire — bizonygatni fölösleges. A párhuzamos szereposztás kidomborította a két alakítás megkülönböztető vonásait is: Kovács György egy minden démonikus vonástól, sőt még az indulatoktól is megfosztott, hiperracionális Lucifert testesített meg, aki a legvilágosabban érzékeli és tudja másokkal is érzékeltetni a jelenségekben rejlő ellentmondásokat, s ha Péterffy ekkor művészi súly tekintetében nem is tudta még felvenni a versenyt volt főiskolai tanárával, mást hozott, és azt figyelemreméltó színvonalon hozta. Nála az érvek mögött inkább érzékeltük az érzések és indulatok fortyogását, alakítása mintha hidakat, pallókat keresett volna a régebbi, hagyományosabb meg az újabb felfogás között. Nem az eklekticizmus, hanem a végteteket egységben feloldó megoldás szellemében. A másság Péterffy művészegyéniségének körvonalait meglehetősen pontosan vázolta fel.

Értelem—érzelem—indulat alkalmanként megteremtett és mindig újabb és újabb változatokat mutató egysége a hatvanas évek vége felé mind érettebb, művésziileg mind kimunkáltabb alakításokban öltött testet. Euripidész—Sartre *Trójai nőkjének* Poszeidónja, Eftimiu *Prométheuszának* címszerepe és Illyés Gyula *Kegyencének* Fulgentiusa jelzi a sorozat legemlékezetesebb fegyvertényeit. S érdekes, de egyáltalán nem véletlen, hogy amikor már kellő biztonsággal tudja szerepformálásának legkülönbözőbb szárait is egységbe szőni-fonni, amikor a kezdeti elrajzolások, időnkénti túlhangsúlyozások, keresettebb beállások ritkulnak, akkor kezd egyre könnyedebb figurákat is hitelesen és sokszínűen életre kelteni (*A papagáj és a zsaru* Róbertje egyik legelső ilyen teljesítménye), egyáltalán ekkor kezdenek művészi skálájának igazi arányai kibontakozni. Hogy indulatai nosztalgiává is tudnak szelídülni, azt O'Neill drámájának, a *Boldogtalan holdnak* a Jamese és Csehov *Három nővérének* Versenyinje bizonyította, bár a nosztalgia nála távolról sem jelentett puhány elomlást. Ibsen *Hedda Gablerének* Lövborgjában főként a megröbültatások között is híven megőrzött emberi méltóságot domborította ki, és — ami eleinte nehezebben sikerült — most már a kaméleoni jellemeket is kellő eleganciával tudta megeleveníteni (Sütő drámájának, az *Egy lócsiszár virágvasárnapjának* Müllere). Úgyszólván párhuzamosan játszotta ettől kezdve az indulatait a ráció köntösébe öltöztető Kreónt az *Antigonében*, a szenvedés mélységeit egy-egy szokatlanabb hangsúllyal érzékeltető s ezzel sokkolóan ható Szinészt a Harag György rendezte Gorkij-drámában, az *Éjjeli menedékhelyben* és a szélhámos Rádulescu ügyvédet a commedia dell'arte's felfogásban bemutatott *Titanic keringőben*, rövid pályájának utolsó szerepében.

Talán ez a vázlatos fejlődésvonal is sejteti: Péterffy Gyula a megújulás, az alkotás lehetőségeit szenvedélyesen kutató, gyötrődő, önmagát kínosan ellenőrző színészek közé tartozott.

A szöveg mögött mindig is valóságos emberi érzéseket, gyötrelmeket és gondolatokat igyekezett érzékeltetni, megszólaltatni, méghozzá nem a már bevált fogásokkal és módszerekkel. Alakításában mindig érzékelhető volt egy szavakon, hanglejtésen, gesztusokon, mimikán túli, pontosabban: hanglejtésben, gesztusokban, mimikában megnyilatkozó s egyben azokon túl is mutató „mögöttes réteg“, egyéni levegő — ami kétségtelenül a nem mindennapi színészi adottságot jelezte. Ez éberresztett a nézőkben és a kritikusokban is állandó várakozást, keltette litalálatai láttán azt a benyomást, hogy ha akarna, még jobban megríkatna vagy megkacagtatna, és tartotta ébren kevésbé sikeres bemutatások az érdeklődést elkövetkezendő fellépései iránt. Ahogy most alakításaira visszagondolok, határozottan az az érzésem: épp az általa támasztott nagy ígérenyek, várakozások tették, hogy egyik-másik alkalommal szigorúbban ítéltük meg színpadai teljesítményeit, mint esetleg kellett volna.

Az alkati adottságok határozták meg egyben azt is, hogy Péterffy Gyula a későbbben érő művészek fajtájából való volt. Nem pattant elsőpró magabiztossággal a világot jelentő deszkákra, mint Széles Anikó vagy Héjja Sándor, hogy a példakkal a társulaton belül maradjunk. Neki nemcsak az indulatokért, hanem a könnyedségért és simaságért is meg kellett küzdenie. Épp ezért szerepeinek áttekinthetése a búcsúnál mélyebben és meggyőzőbben bizonyítja, mennyire ígéretes korszakában érte el a visszafordíthatatlan, idő előtti végzet. A nagy felindulás feszültsége hosszú időn keresztül nem viselhető el, nincs hát abban semmi természetellenes, hogy az iszonyatos súly nyomása alatt mindannyian, akik tőle búcsúztunk, kerestük a vigasztalódásra alkalmas momentumokat is. A higgadtabb mérlegelés teljesebben világít rá a veszteség arányaira, azokra a nagy lehetőségekre, amelyek szerencsésebb esetben szintén beteljesedhettek volna, s amelyek most már soha nem teljesednek be.

Páll Árpád

Harag nélkül, az alkalmazkodásról

Fiatal, gyakornoki éveit kisvárosban töltő szakemberrel beszélgetek alkalmazkodási, beilleszkedési gondjairól. Amúgy jól érzi magát; szakmai elégtételeket említ, tudatában van saját értékeinek is, csak mikor társaságáról, szabad idejének eltöltéséről kezdek, csökken valamelyest a lendülete: „Magunk között szórakozunk, s még szerencse, hogy jobbara ismerjük egymást az egyetemről, egyébként szót is alig válthatnánk magánemberként...”

Ettől a pillanattól kezdve dől belőle a panasz. Hogy az „öregek” — még az öt-tíz évvel előtte végzetek, a mostani 30—35 évesek is — betokosodtak, nincs közös téma, közös szórakozás, ruhájuk, hajviseletük, szokásrendszerük elviselhetetlen, folyton saját gondoljaik körül keringenek, lenézik a fiatalok tapasztalatlanságát, „kinézik” őket a társaságból, fiatalságuk, ruházódásuk, hajviseletük, meggyéb miatt. Így aztán a fiatalok magukra maradnak, s egy idő után — ha megtehetik — odébbállnak, csak azok maradnak a kisvárosban, akik „beletörnek az igénytelenségbe, alább adják az igényeikkel, idomulnak a vidék szellemi sarához”.

Nyegleség, elkényeztetett városi gyerek unalomig elkoptatott szövege, legyint-hetnének szavaira, majd leszokja, mondhatnánk bölcsen, saját egykori nagy szavainkra gondolva, hálátlan, kiégett, cinikus nemzedék, mondhatnánk, elpufogatva utána minden lehetséges közhelyet minden korok „mai” fiatalságáról, helytállásról, építésről, népszolgálatról, ezekkel mintegy elintézve az egyébként valóban énközpontú, nyegle, a saját maga véleményén kívül minden más lehetséges élet-eszményt, életfelfogást, életmódot lefitymáló szavakat, csak hogy a baj ott kezdődik, hogy ez a fiatalember — kor- és kartársaival együtt — valóban nem érzi magát jól a kisvárosban, mint ahogy talán ugyanilyen rosszul érezné magát mindenfajta anyagi és szakmai elégtétel ellenére falun vagy más kisvárosban. Beszéltem sok vele egykorúval, erősebben vagy enyhébb szavakkal mind ugyanezt állították, s rossz közérzetük okaként ugyanezeket az érveket sorolták fel, a társaságba, a kisvárosi vagy falusi társadalomba való emberi beilleszkedés nehézségeit. Ebben az esetben azonban már illik elgondolkoznunk azon, ami szavaik mögött rejlik, mert szakember-utánpótlásra a legkisebb faluban, a legtörpebb kisvárosban is szükség van, másfelől pedig a társadalomnak nem mindegy, hogy valaki megtalálja a helyét ott, ahová végzettsége, munkaköre köti, vagy pedig áldozatként duzzog, félreáll, és az első adandó alkalommal elmegy.

Tehát, a rossz közérzet okai... Az objektív körülményeket ismerjük: messze vannak a családtól, a kényelmes (?) egykori otthonától, a lakás-, étkezési, közlekedési gondok, a férjhezmeneteli, illetve nősülési lehetőségek hiánya, a továbbtanulás több-kevesebb joggal aggasztják őket. Az emberi tapasztalatlanág, mulyaság, kényelmesség, szakmai járatlanság, erkölcsi kiskorúság — nem a nemi erkölcsre gondolok! — szubjektív tényezőkként szintén gátolják az egyén beilleszkedését, ezekre se vesztegessünk most szót. De érdemes odafigyelnünk arra, amit egy másik, szintén kisvárosban élő, gyakornoki éveit töltő fiatal szakember úgy fogalmazott meg, hogy „*nincs kommunikációs alapunk az előttünk járókkal, nem ismerjük a nyelvüket, mint ahogy ők sem tudnak a nyelvünkön beszélni*”. Nyelven itt a kommunikációs lehetőségeink teljességét értjük, például az öltözködés, az etikett, a gesztusok s feltehetőleg a beszédviselkedés nadei megkülönböztetőit, az argó csoportkódját, mindazt, ami az emberi kommunikáció lehetőségeit kutató szakemberek szerint ehhez a szférához tartozik, és akkor nyilvánvalóvá válik, hogy ezen a területen valóban sántikálnak a dolgok. Sine ira, induljunk ki abból, hogy vannak korok és divatok, hogy az iskolában — de még inkább a főiskolán — a fiatalok jóformán magukban nőnek föl, a tanító, tanár legfeljebb mint külső, hatalmi tényező szerepel az életükben, s még a szülői ház se hat olyan erősen a felnövekvő nemzedékre, mint a nemzedéktárs, a barát, a jó ismerős, a szórakozó- vagy tanuló-társ, akivel a fiatal napjai — ha úgy tetszik, diákélete — legnagyobb részét tölti. Közös az elfoglaltság, az értékrend, a cél, eszköz, módszer, és eltér a kívülről — ez esetben a korban, foglalatosságban, értékrendben más felnőttek — világáétól, tegyük ehhez hozzá a célok, eszközök, módszerek a felnőttekétől eltérő korlátozott-ságát (célok: jó jegy, dicséret, oklevél, jobb hely a kihelyezési jegyzéken; eszköz: a mindenáron való tanulás, vagy a feladatok épp-csak-hogy teljesítése; módszer: kinek-kinek ameddig ér az esze vagy a társadalmi tapasztalata), és kiderül, hogy valóban létezik sajátos iskolai kommunikációs kód, amely sokban eltér attól a társadalmi kommunikációs modellől, kódrendszertől, amelynek csak egy, mégpedig nagyon korlátozott része: „Korlátozott kód ott alakul ki, ahol a társadalmi

viszony formája az egymással való azonosuláson, közös elvárásokon, azonos előfeltételek sorozatán nyugszik, ahol a szubkultúra az ÉN fölé emeli a MIT. Ilyen kódok [...] alakulnak ki a kultúra ellenőrzésére és átadására például [...] serdülő- csoportokban [...]. Egy korlátozott kód használata társadalmi szolidaritást hoz létre az egyéni tapasztalat nyelvi kidolgozásának árán. [...] A kommunikáció háttere az egymással való azonosulás, egymás érzelmeinek átélése, ami szükségtelenné teszi a nyelvi jelentés kidolgozását és a beszéd logikai folyamatosságának megteremtését. Ezekben a viszonyokban inkább a nyelven kívüli, mint a nyelvi közlési csatornát használják. A nyelven kívüli csatorna szolgál valószínűleg a szándékok, célok, minősítések átadására. Mindebből következik, hogy a korlátozott kód kizárólagos használatához szokott beszélőknek nehézséget okozhat, ha a kommunikációnak erről a formájáról át kell térniük más eltérő szerepviszonyokat és eltérő társadalmi beállítottságot feltételező kommunikációformákra." (Basil B. Bernstein: *Nyelvi szocializáció és oktathatóság*. In: *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. Budapest, 1975.) Nos, tehát erről van szó. Hogy az iskolás — de még inkább a hosszú évekig kizárólag homogén, kortársi csoportban élő, gondolkodó, cselekvő egyetemi hallgató — kommunikációrendszere korlátozott, saját csoportjára orientált, s kiszakadva ebből, légüres térben érzi magát. Bernstein különben figyelmeztet is erre a lehetőségre: „A korlátozott kód tehát megakadályozhat bizonyos fajta szerepváltásokat” — írja ugyanebben a tanulmányában, s mindaz, amit itt a beszélt nyelvel kapcsolatban idéztünk, áll mindenfajta más kommunikációs lehetőségre is. A falu vagy kisváros kommunikációs kódja ugyanis kidolgozott. Idézzük ismét — esetleg akár vissza is élve az olvasó türelmével — az előbbi tanulmányt: „Mindenütt, ahol a kultúra vagy a szubkultúra az ÉNT hangsúlyozza a MIVel szemben, ahol a többi személy szándékát nem tekintik magától értetődőnek, kialakul egy kidolgozott kód. [...] Egy kidolgozott kódot használó beszélő annak érdekében, amit nyilvánvalóan át akar adni, kénytelen mások tapasztalatára mint a magáétól eltérőre koncentrálni.” Ami korántsem egyszerű, s nem is mindig kényelmes, különösen az eddigi kódjáról lemondani kényszerülő szempontjából, aki — korlátozott társadalmi tapasztalatai miatt — eddigi kódját az egyetlen természetes, magától értetődő kommunikációs lehetőségnek, életformáját pedig az egyetlen lehetséges életformának tekintette. És ha nem is egyetlen, de egyik legfontosabb oka a frissen végzett fiatal szakemberek integrációs gondjainak talán épp ez, a gondolkodás, a közlés, az életmód diákkori beszűkülése.

Mindezzel természetesen nem akarom azt állítani, hogy a befogadó közeg, a Kisvárosi vagy falusi társadalom hibátlan, hogy életmód, értékorientáció, közlési modell stb. szempontjából különb, mint amilyennel az* újonnan érkező rendelkezik, ellenkezőleg, sok esetben valóban a nagyvárosból érkező tárgyi tudása, vilásképe, tapasztalata az értékesebb. A nagyobb közösség kommunikációs kódja azonban mindenképpen kidolgozott, s ehhez az érkezetnek kell alkalmazkodnia, ha saját értékrendjének egyes elemeit is el akarja fogadtatni. Erre pedig fel kell készítenünk az ifjúságot, egyfelől a diákéletmód és a mindennapi élet közötti különbség tudatosításával, másfelől pedig a fiatalok kommunikációs zártságának feloldásával. Az első a nevelőtől — szülőtől, tanártól — függ, aki életismeretet is nyújt ételen, tudáson, lakóhelyen kívül a fiatalnak. A másik az iskolán és magán az érdekelt korosztályon áll, és különösen ezt a másodikat hangsúlyoznám, mert az utóbbi időben mintha fogyatkozna azoknak a fiataloknak a száma, akik diákéveik alatt kezdik próbálgatni oroszlátkörmeiket, legyen szó oktatásról — értsd tanítás, iskolán kívüli nevelőmunka stb. —, termelésről — értsd nyári munkavállalás, „négerelés”, cédulázás, miegyéb —, kutatásról — értsd rövidke szakdolgozatok összeállítása és közlése, elsősorban a társadalomtudományok köréből, megalapozva ezzel a másra is figyelés értelmiségi reflexét. Hogy ez a mai iskolai követelmények mellett nehéz? Lehet, de légüres térben élni az egyetem elvégzése után évekig, közben kiégni, s beleszürkülni a kitörés reménye nélkül abba a közegebe, amelytől a frissen végzett minden szavával elhatárolná magát, sokkal nehezebb. Arról nem beszélve, hogy minden ifjúsági csoport-szubkultúrán átlép a következő nemzedék, amelynek már a mi kódunk az avult, semmitmondó.

Kovács Neve

Ciupe mester születésnapjára

Kedves Aurel!

A Korunk Galériában nemrégiben megrendezett kis „házi“ kiállításod megnyitóján úgy tűnt, mintha a barátian meleg fogadtatás láttán-hallatán egy pillanatra megpárasodott volna a szemed. Látszott az arcodon, a nyolcvanadik életév barázdái közt, hogy jólesett a kicsiny, de igényes közönség, a *Korunk* baráti körének őszinte rokonszenve, az a megbecsülés, amelyet Te, a román festészet egyik kiemelkedő mestere, lényegében már mintegy fél évszázaddal ezelőtt kivívtál magadnak egy, a Gaál Gábor-i *Korunk* hasábjain közzétett jelentős cikkeddel.

Igen, Kántor Lajos megnyitójának és katalógusszövegének köszönhetően itt és ekkor tudtuk meg, hogy a kétrészes tanulmány keretében Te már akkoriban (1929-ben) hitet tettél az erdélyi román, magyar és szász képzőművészek szoros barátsága és együttműködése mellett. Kollegiális szolidaritással a képzőművészeti élet olyatánképp való megszervezését sürgetted, olyan demokratikus szakmai fórum létrehozását szorgalmaztad, hogy abba a kisebbségi művészek is bekapcsolódhassanak, s a szabad verseny feltételei között „etnikai és más sajátosságait“ is meg-
tarthatják.

Mint a nagybányai festőiskola volt növendéke, ugyanabban a cikkben a legnagyobb elismeréssel emlékeztél meg a világhírű művésztelep szép múltjáról, nagy alapítóinak (Hollósi, Ferenczi, Thorma, Réti) forrást jelentő és újító hatású mozgalmáról. „Csupa kellemes és nagy emlék, ha az ember az erdélyi magyar festészet lapjai közt motoz“ — irtad többek között; kortársaid közül pedig főként Nagy István, Nagy Imre, Szolnay, Ziffer, Popp Aurel, Gallas Nándor meg Kós Károly munkásságára hívtad fel az olvasók figyelmét.

Hát csoda-e, ha ennek a baráti kiállásnak a hallatán meg a tiszteletre előadott irodalmi és zenei műsor hatására olyan magasra csaptak az együttérzés hullámai? Hát még amikor szót kértél, s hibátlan szép magyar kiejtéssel megköszön-
ted a baráti fogadtatást — milyen meleg ragaszkodás áradt feléd a tekintetekből.

Bevallom őszintén, ezekben a percekben engem is megkapott az együttérzés baráti légköre. A korábban itt kiállító idősebb mesterek közül még csak Kós Károlyt, Nagy Imrét, Szervátiusz Jenőt, Mohi Sándort meg a náluknál jóval fiatalabb Fülöp Antal Andort fogadta ennyi szeretettel a közönség.

Egykori tanáromnak köszönhetően, én tulajdonképpen már fiatal növendék koromban sokat hallottam haladó szellemű művészi és emberi magatartásokról. Mind a mesterem baráti körében, mind a Dumaposta kávéházi asztaltársaságnál gyakran emlegettek a kolozsvári irodalmi, művészeti és tudományos élet jeles képviselői; úgyhogy amikor a felszabadulás után személyesen is megismerkedhettem Veled a Magyar Művészeti Intézet képzőművészeti fakultásán, máris a bizalom szelleme hatotta át az első találkozását.

En már itt és ekkor szeretett pártfogóim: Szolnay, Kós Károly és Gaál Gábor barátját és szellemi küzdőtársát láttam személyedben, aki néhány köréje tömörült, hasonló felfogású román, magyar és szász művésztársával együtt, szóban és írásban egyaránt, már a múltban elkötelezte magát egy új, modernebb művészet és egy gyűlöletmentes, jobb világ mellett. S mindezt közös kiállítások formájában is kifejezésre juttattátok.

Alapjában véve már az 1925-ben megrendezett Demian—Szolnay—Widmann-kiállítás is az együttélő három erdélyi nemzetiség baráti érzelmeit kívánta szimbolizálni, mint ahogy a Demian által készített háromnyelvű plakát is ezt a meggyőződést juttatta kifejezésre. A korabeli lapok egyöntetű megállapítása szerint a barátság szelleme hatotta át az erdélyi művészek 1930 novemberében megnyílt kolozsvári kiállítását is, amelynek Szolnayval és Catul Bogdannel együtt épp Te voltál a kezdeményezője és rendezője. Az első Erdélyi Szalonként emlegetett nagyszabású kiállításra az összes erdélyi lapok felfigyeltek. Az *Ellenzék* egyik kritikusa például, felismerve a széles összefogás pozitív jellegét, *Románok, magyarok, szászok ragyogó együttesben vonulnak fel az Erdélyi Képzőművészek kiállításán* cím alatt értékelte a nagyszabású felvonulást, majd néhány nap múlva ugyanennek a lapnak a hasábjain Hunyady Sándor írt rangos beszámolót a kezdeményezésekre létrejött nagy seregszemle kulturális jelentőségéről. Megismételve a régi motívumot, a kiállításhoz ugyancsak Demian Tassy készítette a háromnyelvű plakátot, amelynek (akárcsak az előbbinél) egy finom vonalú női fej tölti ki az előterét, a jobb oldalra bekomponált népi bokályból pedig három rózsaszál emelkedik az arc fölé, a három erdélyi nemzet összefogásának jelképeként.

Aurel
Ciupe:
Szárhegyi
fenyők

És ugyanez a szellem, ez a demokratikus hozzáállás jellemezte pedagógiai tevékenységeket is. A Kolozsváron 1925-ben létrehozott Szépművészeti Iskolában („Belle Arte”), amelynek a párizsi és római tanulmányok és barangolások után, már 26 éves korodban Te is rendes tanára lettél, kinek-kinek kívánsága szerint, saját anyanyelvén korigáltatok, s ami különösen serkentőleg hatott: nemegyszer a tanítványaitok munkáit is kiállítottátok a közös tárlatokon. A főiskolai rangú intézmény rövidesen a modern művészet erős vára lett, amely számos esetben az akkoriban már ki-kiállító, „kész” művészeket is magához vonzotta. Nem egy növendéketek még a bukaresti Hivatalos Szalon tárlatain is díjazásos elismerésben részesült. Az iskola mindössze nyolcéves működése alatt olyan művészek kerültek onnan ki, mint Tasso Marchini, Szervátiusz Jenő, Ion Vlasiu, Mohi Sándor, Nicolae Brana, Eugen Găscă, Petre Abrudan meg a náluknál valamivel fiatalabb Fülöp Antal Andor, akiket tanáraikkal egyetemben ma már a hazai képzőművészet kiemelkedő alakjai között tartanak számon. S támogatás híján a kiváló iskola mégis be kellett hogy zárja kapuit. Talán épp Andorkától tudom, milyen nagy megbotránkozást váltott ki, amikor 1933-ban a kormány minden megokolás nélkül beszüntette a sétatéri iskolát. Hiába is tiltakoztak az erdélyi román szellemi élet nagyjai (köztük Lucian Blaga, Emil Isac, Ion Breazu, Ion Chinezu és sokan mások), az akkori minisztérium valamiféle, máig is tisztázatlan ellenszenvvel (lehet, hogy az itt honossá lett új, haladó eszmék erősödése miatt) könyörtelenül visszavonta a költségvetést, s szélnek eresztett benneteket.

Am ez a durva intézkedés egyáltalán nem törte le a munkakedveteket. Ellenkezőleg: összefogva a kommunista hírében álló Szolnayval, a munkássorból akkoriban kirobbanó Szervátiusz Jenővel meg a német nemzetiségű Widmann Walterrel,

még ugyanabban az évben újabb közös kiállítást rendeztek a New York kávéház galatériájában. A szívos összetartás hangsúlyozására ezúttal is a háromrzsás Demian-plakát került az épület homlokzatára, amelyen a tervezőnek csupán a három nyelven körbeírt szöveget kellett megváltoztatnia meg a kiállító listáját, amely az új kolozsvári „nyolcak” (Bogdan, Ciupe, Cornea, Demian, Ladea, Szervátiusz, Szolnay, Widmann) névsorát tartalmazta. Arról, hogy milyen művek szerepeltek a tárlaton, én csak annyit tudok, hogy Szolnay itt és ekkor állította ki Kibédi Sándor meg a nagy kommunista szerkesztő, Gaál Gábor arcképét.

Látod, ezek azok a múltbeli példák és morális értékek, amelyek feltárására nem fordítottak kellő figyelmet eddigi életrajzíróid. Ilyen értelemben nemrégiben még a Demianról készült monográfiát is elég sok hiányérzettel tettem le a kezemből. Pedig ő, akárcsak Te, szintén sokat adott a régi erényekre, amelyeket, úgy látszik, az ő faggatói sem tartottak érdemesnek megírni és hangsúlyozni.

Emlékszem: úgy 1950 körül az egyik intézeti gyűlés után, ahol az együttélő nemzetiségek közötti testvéri barátság erősítésének és megvalósításának a feladatát kellett megvitatnunk, az ülés végén, elmenőben Tassy egyszer csak karonfogott, és azt mondta: „Ti most épp úgy tesztek, mintha ti találátok volna fel a spanyolviaszt; pedig azt a bizonyos barátságot a művészek közt mi már a régi világban megvalósítottuk!” Aztán sorolni kezdte a „háromrzsás” közös kiállításokat, a magyar és német kollégákkal való régi meleg cimboraságot, amely még a gyűlölködést szító háborús időszakban is kiállotta a próbát. Persze, hogy igazat adtam neki; hiszen a háború előtt egy időben engem is pártfogásába vett, s talán épp Szolnay ajánlására meghívott Temesvárra, templomot festeni.

Nos, ha már szóba került a felszabadulás után létesült főiskola, kétségtelen, hogy a Belle Artéhoz hasonlóan ez az új intézmény is sok hasznát látta pedagógiai tapasztalataidnak. A kiváló szervezői képességekkel rendelkező Kovács Zoltánnal együtt elvülhetetlen érdemeket szereztek a művészeti oktatás megszervezésében. Kovács mint a Magyar Művészeti Intézet első rektora, Te meg mint a képzőművészeti fakultás vezetője esetet, vásznat féltetve mindent megtettetek, hogy a jogegyenlőség szellemében elinduljon és életre kapjon Erdély első művészeti főiskolája. A semmiből mindent teremtés hősi korszaka volt ez, amikor megrepedt és beomlott épületeket kellett rendbehozni, elhagyott, rozoga műhelyekből és sötét szuterénekből tantermet, diákokhoz varázsolni. És amikor már mindez megvolt, és már a tehetségkutatás is lezajlott, a felszerelés hiánya vonta ráncba homlokunkat. Ám a tennivágyás serkentő ereje ezt az akadályt is elmozdította az indulás útjából. Merész ötlettel egy nap kölcsönkértünk egy taligát, és elindultunk tanszereket szerezni. Egyik iskolából klasszikus görög gipszfejek, a másiktól kopott állványok, rajzbakok kerültek fel a szekérre; Tóth Pista bácsi meg Szopos tanár úr szertárán kívül még Szolnayéknál is előkerült néhány állvány és rajzbak a padlásról. A sikeres házálás után Kovács meg én végül is boldogan toltuk „hazafelé” a gazdag zsákmánnyal rakott taligát; mit sem törődve azzal, hogy ki mit mond, esetleg lesajnál vagy éppenséggel letrógeréz a hordárkodásért.

Azóta sok víz lefolyt a Szamoson. A sokasodó évekkel együtt megfáradtak a lábak is, amire Te: — Nőnek a lépcsők! — szoktad mondani.

Nőnek, nőnek... de Te, látom, nem csökkented az iramot. A nagybányai kiruccanások után, a múlt év nyarán elmentél a szárhegyi alkotótáborba is, és ott tucatszám új tájképpel gyarapítottad életműved. A Veled együtt ott dolgozó fiatalabb kollégáktól tudom, hogy valamennyiük közül Te voltál a legterméke-nyebb.

— A következő nyáron újból oda megyek — közölte nemrégiben. — Gyere te is — biztattál egyre —, szívesen elviszlek.

Isten bizony, kedvem volna Veled tartani. Eleddig ugyanis még sohasem bántam meg, ha Veled tartottam.

